

ԿՐԹՆԱՊԵՏՄԱԿԱՆ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՅԱՎՈՐՈՍՆԵՐԸ

(Յարուսակոթիւն ՄԻՈՆԻ, էջ 72)

3. — ՅԱՎՈՐՈՍ ՏԵԱՌՆԵՂԱՅՐ

1. — Ո՞վ էր Յակոբոս Տեառնեղայր. — Նոր Կտակարանի մէջ զանազան առիթներով յիշուող այդ Յակոբը, որ Տեառնեղայրի մակերիւրով ծանօթ է, մեծ դժուարութիւններու առջև դրած է գիտունները և մեկնիչները, թէ Տեառնեղայր, կամ Եղայր Տեառն բացատրութեամբ ի՛նչ աստիճանի արեւնակցութիւն պէտք է իմանալ: Այդ խնդրին քննութեան չսկսած տեսնենք թէ իր մասին ուրիշ ի՛նչ կենսագրական տեղեկութիւններ հասած են մեզի:

Յակոբոս Տեառնեղայր Գալիլիացի էր, Նազարէթ ջաղաքէն: Հօրը անունն էր ըստ ոմանց Կղէովպաս, ըստ այլոց Յովսէփ՝ արհեստով Կիւսն (Մտթ. ԺԳ. 55-56): Մայրը կը կոչուէր Մարիամ: Սոյն Մարիամը յիշուած է Յիսուսի հետեւող կիներու շարքին յատկապէս Անոր խաչելութեան ատեն և ասկէ յետոյ (Մրկ. ԺԵ. 40, Մտթ. ԻԷ. 56, Մրկ. ԺԵ. 47, ԺԶ. 1, Ղուկ. ԻԴ. 10):

Յակոբ ունէր երեք կրտսեր եղբայրներ, Յովսէս, Սիմոն և Յուդա, և մէկէ աւելի քոյրեր (Մտթ. ԺԳ. 55), որոնց ճիշդ թիւը և ունեւները չենք գիտեր: Մեկնիչներէն ումանց կողմէ տրուած երեք թիւը ենթադրական է: Անվաւերներէն «Պատմութիւն Յովսէփայ Հիւսանն» երկու աղջիկներ միայն կը յիշէ որոնց անուններն են Լիւսիա և Լիւզիա, (Histoire de Joseph le Charpentier, Rédaction Copte, par P. Peeters, ch. II. p. 196, Evangiles Apocryphes Ա. Հատորին մէջ, Paris, 1911):

Արդեօք Յակոբ ամուսնացած էր, կրնանա՞ր հաստատական պատասխան մը տալ, հետեցնելով Պօղոսի սա ընդհանուր մէկ խօսքէն. «Արթէ ո՞չ ունիցիմք իշխանութիւն զգորս կանայս չըլկուցանիլ ընդ մեզ, որպէս և այլ Առաքեալքն, և եղբարքն Տեառն, և Կեփաս. եթէ միայն ես և Բառնարամս ոչ ունիցիմք իշխանութիւն չգործիլ ինչ» (Ա. Կորնթ. Թ. 5, 6): Պօղոսի բառերը, ոմանց կարծիքով, բաւական ոյժ ունին հիմ դառնալու հաստատական պատասխանի մը:

2. — Տեառնեղայրներու խնդիրը. — Այս մասին ծանօթ են երեք տեսութիւններ՝

1. Հելլիստան տեսութիւն: 2. Յերուշիմեան տեսութիւն: 3. Եպիփանեան տեսութիւն:

1. — Հելլիստան տեսութիւնը իր կոչումը կը պարտի Հելլիստոսի (չ. 380), որուն համաձայն Տեառնեղայրները Յովսէփի և Մարիամի զաւակներն էին Յիսուսէն յետոյ ծնած: Փրոֆ. Mayor արդի գլխաւոր արտայայտողն է այդ տեսութեան:

2. — Յերուշիմեան տեսութիւնը իր անունը կ'առնէ Յերուշիմէն (331-420): Ըստ այս տեսութեան Տեառնեղայրները Յիսուսի մօրաքրոջ տղաներն են, Ս. Կոյսին քրոջը՝ Մարիամին և Կղէովպասի որդիները (Յով. ԺԹ. 25): Այս կարծիքը պաշտպանողներէն շատերը կը կարծեն թէ Տեառնեղայրներէն երեքը Առաքեալներն էին: Սոյն տեսութիւնը որդեգրած է Հռովմի Եկեղեցին: Նոյնը երբեմն տիրական էր Անգլիոյ մէջ ալ, բայց այժմ կը պաշտպանուի շատ քիչերու կողմէ:

3. — Եպիփանեան տեսութիւնը այսպէս կոչուած է Ս. Եպիփանի (310-403) կողմէ ջատագովուած ըլլալուն համար: Ըստ այս տեսութեան Տեառնեղայրները. Յովսէփի զաւակներն էին իր Նաթիկին կնոջմէն: Այս է տեսակէտը Արեւելեան Եկեղեցիին, և Անգլիոյ մէջ գիտնականօրէն պաշտպանուած է Lightfoot-ի կողմէ:

Քննենք այժմ այս տեսութիւնները և ջանանք վեր առնել իւրաքանչիւրին պատմական արժէքը:

1. — Հելլիստան տեսութեան գլխաւոր փաստերն են.

ա) Ղուկ. Բ. 7 կ'ենթադրէ թէ Մարիամ ուրիշ զաւակներ ունէր: — Այս փաստը շատ անարժէք է. մեր անգրանիկ որդին ծնաւ» բացատրութեան անպայման չի հետեւիր թէ ուրիշ զաւակներ ունեցաւ Մարիամ:

բ) Մտթ. Ա. 18-25 կ'ենթադրէ թէ Յովսէփի և Մարիամի ամուսնական յարաբերութիւնները սովորական ձևով էին Յիսուսի ծնունդէն յետոյ: — Այս փաստն ալ անարժէք է. «Եւ ոչ զիտէր զնա, մինչև ծնաւ զորդին իւր զանգրանիկ խօսքէն չի հետեւիր թէ յետ ծննդեան ամուսնական կեանքը սովորական ձևով կը շարունակուէր և Մարիամ ուրիշ զաւակներ կ'ունենար: «Մինչև»-ը հոս իրմէ անդին չի զօրեր:

Այսպիսի ոխալ հեթանոսություններու վերայ հիմնուած տեսութեան մը որչափ խախուռ և անընդունելի ըլլալը երկար բացատրութեանց կարօտ չէ:

2. — Յերոնիմեան տեսութիւնը նուազ խախուռ չէ, հակառակ Արեւմտեան Եկեղեցիին կողմէ պաշտօնապէս որդեգրուած ըլլալուն:

Ըստ այս տեսութեան Նոր Կտակարանի մէջ Յակոբ անուշով երկու անձեր միայն յիշուած են: Յերոնիմոս իր տեսութիւնը կը պաշտպանէ սխալ թարգմանելով *μαρξ* (= փոքրիկ) բառը, որ մէկ անգամ միայն տրուած է այս Յակոբին (Մրկ. ԺԵ. 40): «Փոքրիկ» բառը հաւանաբար կը նկարագրէ Յակոբի մարմնական կազմը, ատրկա ոչ մէկ ակնարկութիւն ունի բաղդատութեան Ձեւ բեղեան Յակոբոսի հետ, որ Ն. Կտակարանի մէջ ոչ մէկ տեղ «Միժ» չէ կոչուած:

Երկրորդ, այս տեսութիւնը կ'ենթադրէ Տեառնեղբայր Յակոբի նոյնացումը Ալփեան Յակոբոսի հետ, և Տեառնեղբայրներու նոյնացումը երեք Առաքեալներու հետ՝ Յակոբ, Յուդա, և Սիմոն Կանանացի: Բայց Յովհ. Է. 5 որոշ կերպով կ'ըսէ. «Քանզի և եղբարք իսկ չէին հաւատարար ի նա: Եւ Գործք Ա. 13, 14 բացառապէս զուրկ կը ձգէ եղբայրները՝ տասներկու Առաքեալներու թիւէն: Ասկէ զատ եթէ տասներկու Առաքեալներու խումբին մէջ երեք եղբայրներ գոյութիւն ունեցած ըլլային, Աւետարանիչները պիտի յիշէին այս պարագան, ինչպէս յիշած են Յովնանեան և Ջեռեդեան եղբայրները:

Երրորդ, կ'ենթադրէ նաև որ Մարիամ Կղեովպայ, որ խաչին ծօտ կեցող կիներուն մէջ էր (Յովհ. ԺԺ. 25), թոյրէն էր Ս. Կոյսին, և թէ Կղեովպա մէկ ուրիշ ձևն է Արամէական այս անունին, որ նոյնպէս ներկայացուած է Ալփէոսով, այնպէս որ Ալփէոսի որդին Յակոբոս Ս. Կոյսին քեռ-որդին էր և Ս. Յովսէփի եղբորորդին: Այս կը պահանջէ մեղմէ հաւատալ թէ երկու քոյրեր կային կրող նոյն անունը, Մարիամ, ինչ որ անհամահայեցանք է, և թէ այդ երկու քոյրերը ամուսնացած էին երկու եղբայրներու — Յովնէփի և Կղեովպասի — հետ, ինչ որ նուազ անհամահայեցանք է: Իսկ Կղեովպա = Cleophas և Ալփէոս = Alphaeus անունները տառերու տեղափոխութեամբ ի-

րարու նմանեցնել աւելի բառախաղ է քան ստուգաբանութիւն:

Յերոնիմոսի տեսութիւնը իր սեփական «քննական» տեսութիւնն էր, չլուծած միջնադէպի ատեն, և աւելի ուշ՝ նոյնիսկ իր կողմէն կասկածելի յայտարարուած (Ep. ad Hedibiam): Ջարմանալի է որ ատրկա համարուած է իրբև կաթողիկ աւանդութիւն (հմտ. A New Commentary on Holy Scripture, Ch. Gore, p. 328f. by C. T. Dimont):

3. — Եպիփանեան տեսութեան փաստերն են հետեւեալները.

ա) Հնագոյն աւանդութիւնն է այս, որ արգէն ընթացիկ էր Պաղեստինի մէջ, Բ. դարուն: Անվաններէն Պետրոսի Աւետարանին և Յակովբայ Նախաւետարանին(*) մէջ ներկայացուած է այս տեսութիւնը:

բ) Յիսուս խաչին վրայէն իր մայրը պիտի չլայնանարարէր Յովհաննէսին (Յովհ. ԺԺ. 27) եթէ Մարիամ ունեցած ըլլար ուրիշ զաւակներ, կամ, եթէ Տեառնեղբայրները մտած ըլլային հաւատացող աշակերտներու կարգին:

գ) Տեառնեղբայրները Յիսուսի հանդէպ ունին երեք հղբայրներու դիրքը, որոնք կը զգան թէ կ'ընան երբեմն քննադատել և հակադէմ կրօնները (հմտ. Յովհ. Է. 2-10): Եպիփանեան տեսութիւնը վաղուց ի վեր որդեգրուած է Արեւելեան Եկեղեցւոյ կողմէն և կը մնայ մինչև այսօր լատագոյնը երեքին մէջ: Հայ. Եկեղեցին ալ բնականաբար նոյն տեսակէտն ունի և կը զանազանէ Տեառնեղբայր Յակոբոսը՝ Ալփեան Յակոբոսէն, Հետեաբար չենք կրնար ընդունիլ երկու Յակոբներու նոյնացումը և ըսել թէ ատրկա է «Բարոյական ճշմարտութիւն մը և ստուգութիւն մը որ միշտ կը զգացնէ ընդմիջում», ինչպէս կ'ըսեալացնէ Սիոնի մէջ հայացուած յօդուած մը (տես 1941 էջ 23):

3. — Յակոբոսի կոչումը. — Յակոբոս — ինչպէս իր միւս եղբայրները — չէր հաւատարացած թէ Յիսուս սպասուած Մեսիան է, և Անոր քարոզութեանց ընթացքին բնաւ չէ յիշուած թէ եղբայրներն ալ կը գտնուէին Անոր հետեւողներուն բաղմունքեան մէջ: Ընդհակառակը, պատմուած են

(*) Գրուած չ. 180ին, տես Le Protévangile de Jacques etc. par Emile Amann, Paris, 1910, 100:

ոչ հրեաբար կեանս, զհաճող ստիպան հեթանոսաց լինել հրեաբերն» (Դպտ. Բ. 11-14)։

Առաջին Եկեղեցւոյ մէջ Յակոբոսի պաշտօնական զիրքին վերաբերեալ տեղեկուածինն որ պահուած են Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութեան մէջ, զոր քաղած է ուրիշներէն. այսպէս. «... Ապա և Յակովբոս՝ այն որ անուանեալ կոչէր Նղբայր Տեսառն, քանզի և նա որդի անուանէր Յովսէփայ։ Բայց Յովսէփայ Հայր Գրիստոսի, որում խօսեալ Կոյան, մինչև եկեալ առ Միմանն՝ գտաւ յղացեալ ի Հոգւոյն Սըբբոյ, որպէս և ուսուցանեն գիրք սուրբք Աւետարանի։ Արդ, օոյն այս Յակովբոս, զոր առաջինքն արդար կոչէին վասն սքանչելի առաքինութեանցն, պատմեն՝ եթէ ընկալաւ սա զառաջին աթոռ Եպիսկոպոսութեան եկեղեցւոյն Երուսաղիմացոց։ Եւ Կղեմէս ի վեցերորդ գիրս իւրոց Հրահանգացն աւանդէ զմանէն այսպէս. Ջի Պետրոս, ապէ, և Յակովբոս և Յովհաննէս յետ վերանալոյ Փրկչին մերոյ, որպէս առ ի Տեսառնէ նախապատուեալք ոչ եթէ ի վերայ պատուոյ և փառաց մրցելով, զՅակովբոս զԱրդարն ընտրեցին Եպիսկոպոս Երուսաղիմացոց։ Եւ նոյն իսկ դարձեալ ի տոյն յեօթներորդ գիրս իւր այսպէս ստէ զմանէն. Եթէ Յակովբոս Արդարոյ և Յովհաննէս և Պետրոս յետ յարութեան իւրոյ՝ ետնոցա Տէրն մեր զգրիտութիւն իւր, և նոքա ետուն ալոց առաքելոցն, իսկ առաքեալքն եօթնասնից, յորս էր և Բառնարայն Բայց երկու էին որոց անուանք Յակովբ էին, մի՛ Արդարն զոր յաշտարակէ անտի ընկեցին, և ի ձեռանէ Թափչին ձաղկաւ հարաւ և մեռաւ. իսկ միւս այն՝ որոյ գլուխն հատաւ՝ Ջայն իսկ զայն Յակովբոս Արդար՝ և Պօղոս յիշատակէր ի գրելն իւրում այսպէս. Եթէ, Ջայլ ոք յառաքելոց անտի ես ոչ տեսի, բայց միայն զՅակովբոս զճեղբար Տեսառն» (Եւս. Պատմ. Եկզ. Դպր. Բ. Գլխ. Ա.)։

Դարձեալ ուրիշ տեղ մը կը պատմէ թէ Յակոբի եպիսկոպոսական աթոռը պահուած էր Երուսաղէմի եկեղեցւոյն մէջ մինչև իր ժամանակը (անդ, Դպր. Է. Գլխ. ԺԹ.)։

Հիպպոլիտոսի անունով մեզի հասած կասկածելի և անհարազատ գրուածներու կարգին յօթնասուն Առաքելոց ցուցակ մըն ալ կայ, որուն մէջ առաջին գրուած է Յակոբոս Տեսառնեղբայր (ἀδελφός) Եպիսկոպոս Երուսաղէմի։

Արդ, կարելի է մտածել թէ ինչու համար տասներկու Առաքեալներէն մէկը չեղաւ Երուսաղէմի առաջին զահակալը և Յակոբոսին վիճակեցաւ ստիկաւ։ Եւսեբիոս, ինչպէս տեսանք վերոգրեալ հատուածին մէջ, Կղեմէսէն առնելով դիտել կու տայ թէ Պետրոս, Յակոբոս և Յովհաննէս պատուի համար իրարու հետ մրցելով չէ որ անհամաձայնութիւն ունեցան և զուրմէն մէկը ընտրեցին Երուսաղէմի Եպիսկոպոս։ Հապա ի՞նչ պատճառով ընտրեցին կրնայ հարցուի։ Մեր կողմէն կրնանք ընել հետեւեալ նկատողութիւնները.

Ա. — Յիսուսի եղբայրներուն մէջ, ինչ ձեռով ալ առնենք ատիկա, Յակոբը առաջինն էր և ժողովականորէն իրեն կը պատկանէր Յիսուսի գործին առաջնորդելու իւրաւունքը։ Իր ուշ հաւատալը որ եւ է կերպով իրմէ չէր պակսեցուցած այդ իւրաւունքը։ Մեր ըսածը աւելի կը հաստատուի Յակոբոսին յովորդ տեսնելով իր կրտսի որդւայրը, կամ ըստ ոմանց հօրեղբորորդին, Շիմառնը (*) և ապա Յուդան, Դոմիտիանոս կայսեր օրով (81-96)։

Այս առիթով միտքս կու գան Մակարեան եղբայրները, որոնք հետզհետէ իրարու յարգելով վեր բռնեցին քաղաքական ազատութեան գրօշակը։ Ինչ որ երկու դար յառաջ քաղաքական կեանքի մէջ տեղի ունեցաւ, նոյնը տեղի կ'ունենար երկու դար յետոյ կրօնական կեանքի մէջ։

Բ. — Առաքեալները աւելի քարոզութեան ետեւէ էին, ամբողջ աշխարհ իրենց կը սպասէր, ուստի չէին ուզեր տոյլ մը հաստատուիլ և կապուած մնալ, այլ աւելի լաւ կը համարէին շարունակ չըլլիլ և քարոզել. հետեւաբար, ինչպէս ուրիշ քաղաքներու նոյնպէս Երուսաղէմի մէջ ալ Եպիսկոպոս մը կարգելով բաւականացան։

Մեր կարծիքով այս երկու գլխաւոր պատճառներու համար էր որ Յակոբը եղաւ Երուսաղէմի Եկեղեցւոյն առաջին Եպիսկոպոսը։

Ն. Վ. ՄՈՎՍԻԱՆ

(Վերջը յաջորդով)

(*) Եւսեբիոս, Հեղեմիպոսէն առնելով կը գրէ. «Գետ վայելից ցարգու Արդարոյ եկցեալ Եպիսկոպոս Շիմառն Կղեմիականց միաբան հաւանութեամբ հասարակաց, զի երկրորդ հօրեղբորորդի էր Տեսառն մերոյն (Պատմ. Եկզ. Դպր. Գ. Գլխ. ԻԲ.)»։